

POPÜLİST SİYASETİ BESLEYEN CEMAATLEŞME VE “ÖTEKİLER”

İhsan ÇETİN*

ORCID: 0000-0003-1060-8979

Mehmet ÖZCAN**

ORCID: 0000-0001-7350-7855

Öz

Bu çalışma son yıllarda çeşitli ülkelerin siyasetinde yükselişe geçen popülizmin ana dayanaklarından biri olarak ötekinin varlığı ve/veya inşası olduğundan hareket etmektedir. Popülist söylem kimlik, soy, inanç, gelenek gibi öğeler açısından çoğunluktan ayrılan azınlıklar, göçmenler veya düşman olarak tanımlanan uluslar açısından inşa edilen *ötekiler* üzerinden politik bir güç kazanmaktadır. Bunu aynı zamanda cemaatleştirici bir söylemle desteklemektedir. Burada tartışılması gereken esas meselelerden bir tanesi olarak, liberal demokrasinin sunduğu özgürlükler karşısında milliyetçi, cemaatleştirici ve içe kapanmacı bir siyaseti izleyen bu söylemin savunucularına kimi yerde iktidarın, kimi yerde ise muhalefetin başlıca öznesi olma özelliğini nasıl kazandırdığı sorunsalı olduğu ileri sürülebilir. Bu sorunsal kapsamında ise bu makale, ABD, İngiltere, Fransa gibi ülkeler bağlamında göçmen ve mülteci karşıtlığının popülist söyleme can suyu olmasını ve bu sürecin toplumsal dinamiklerini irdelemektedir. Küreselleşme ile birlikte uluslararası göçlerin artması, neo-liberal politikalar ve yapısal uyum programlarının yarattığı küresel eşitsizlik, işgücünün değişen niteliği gibi yapısal etmenler bu sorgulama bağlamında üzerinde durulacak başlıca meseleleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cemaatleşme, Popülizm, Aşırı sağ, Ötekilik, Uluslararası göç, Büyük gerileme

Communalization and the Others as Feeding Populist Politics

Abstract

This work is based on the existence and/or construction of the others as one of the main pillars of populism which has risen in the politics of various countries in recent years. Populist rhetoric gains its political power over minorities, immigrants in terms of items such as identity, religion, belief, tradition, or as others defined as enemies for a nation. It is also supported by communal

* Doç. Dr. Namık Kemal Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, icetin@nku.edu.tr

** Öğr. Gör. Dr. Gazi Üniversitesi Polatlı Meslek YKO, ozcmehmet@gazi.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 22/12/2017, Kabul Tarihi:12/04/2018

discourse. One of the main issues to be discussed here is about despite liberal democracy, how populism has gained the majority of votes and became the power or at least became one of the opposite parties in some countries. In this sense, this paper examines the social dynamics of this process that is how anti-immigrants and refugees do provide populist rhetoric with strength in the context of some countries such as the United States, Britain, and France. Structural factors, such as international migration and increasing global migration, global inequality created by neo-liberal policies and structural adjustment programs, and the changing nature of labor market, constitute the main issues to be addressed in this context of inquiry. Lastly, the paper will mention about the sound of masculinity pervaded in populist discourse and will try to seek how is it used in the context of “the others”.

Keywords: Communalization, Populism, Radical right, International migration, The great regression

Giriş

Çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu mültecilerin Yunan adaları üzerinden Balkanlar ve oradan Batı Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen kitlesel yürüyüşlerinin ve gemiler dolusu insanın Libya’dan İtalya kıyılarına ulaşma gayretlerinin düzensiz göçe ilişkin bir dönüm noktasını oluşturduğu ifade edilebilir. Yaklaşık bir milyon insanın 2015 yılı içerisinde Avrupa’ya ulaşmış olması başta bu kıta olmak üzere, dünya kamuoyunun dikkatini yerinden edilmiş insanlar, göçmenler ve mülteciler meselesine çekmiştir. “Göçmen sorunu” ve “mülteci krizi” gibi başlıklar altında gündem olan düzensiz göç olgusu popülist siyasetin yükselişi, aşırı sağ partilerin güçlenmesi, çokkültürlülük ve entegrasyondaki sıkıntılar, yabancı karşıtlığı, islamofobyanın yaygınlaşması, radikalleşme, sınır güvenliği gibi diğer konulardaki tartışmaları da alevlendirmiştir.

Akademik alanda üzerinde çalışılan ana konulardan bazılarını oluşturan bu gibi başlıkların, esasında “biz ve ötekilik” tartışmasında temellendiği ifade edilebilir. Özellikle göç alan ülkelerde hızla artan yabancı karşıtlığı, küreselleşmenin yanı sıra, modern toplumlarda Tönniesçi manada cemaatsel düşünüşün yeniden dirilişi mi söz konusu sorusunu sorduruyor. Bu soru şöyle de düşünülebilir; yoksa modernleşen toplumlar aslında hiçbir zaman cemaatsel düşünüş biçiminden kopmamış mıydı? Bu tartışmayı farklı sorularla çeşitlendirmek pekâlâ mümkün. Ancak ortada açık bir sorsal alan bulunduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu da Ulrich Beck’in işaret ettiği üzere, küreselleşme ve

uluslararası göçlerle kozmopolitleşen dünyanın buna uygun bir kozmopolit bir düşünüş yetisini henüz geliştirememiş olması.

“Bugünkü büyük sorun, bizim hâlihazırda neredeyse kozmopolit olan *acı durumumuz* ile kozmopolit bir *farkındalığa*, kafa yapısına ya da tavra sahip olmayışımız arasındaki yaman çelişki” (Bauman, 2017: 36).

Etnisite üzerine yaptığı kuramsal çalışmalarla bilinen antropolog Clifford Geertz’in aşağıdaki sözleri kozmopolit düşünüşün kazanımının aynı zamanda sanıldığı gibi kolay elde edilemeyeceğini gösterir: “Kendimizi başkası olarak görmek gözümüzü açabilir. Başkalarının bizimle aynı doğayı paylaştığını görmek en basit terbiyedir. Fakat kendimizi başkalarının arasında, insan yaşamının yerel olarak aldığı biçimlerin yerel bir örneği, olgular arasında bir olgu, dünyalar arasında bir dünya olarak görmenin verdiği kazanım en zordur” (Geertz, 2007, 27). Bu cümlelerde ifade edilen insanın kendini doğanın bir parçası, insanlık ailesinin sıradan bir üyesi olarak görmesi, Anadolu Diyojen’in iki bin yıl önce kendini addettiği “dünya vatandaşı” merhalesine ulaşmak her şeyden önce biz ve öteki ayrımıyla hesaplaşmayı gerektirir. Biz ve öteki sorunsalı varoluşun temel bir belirleyicisidir. Benin oluşum süreci kaçınılmaz olarak ötekinin dolaylı ve dolaysız etkilerine açıktır ve bundan kaçması olanaksızdır. Onun için “başkaları cehennem ” olur (Sartre, 1965). Ben varoluşun her anında politik ve kültürel olarak ötekinin muhatabıdır. Bu muhatablık farklı biçimlerde sonuçlar ortaya koyar. Ben ve öteki arasındaki etkileşim birbini yoketme, dönüştürme ve benzeme gibi durumları üretebilir. Bu bağlamda öteki varoluş düzleminde biz için bir kader olarak tarih adeta tarih sahnesinde konumlanmıştır (Tura, 2003).

Ötekilik: Yabancılar, Göçmenler, Ötekiler

Ötekilik kimi yerde “onlar”, “yabancılar” “dışardakiler” gibi farklı terimlerle de ifade edilir ve temelde “biz” anlayışının karşısında duran, konumlandırılan bir kimliğe işaret eder. Dolayısıyla bu kavramı iyi anlamak için her şeyden önce “biz” mefhumunun esasına, nasıl oluştuğuna bakmak gerekir. Bauman insanların “biz” ve “onlar” olarak bölünmesinin –yan yana ve uzlaşmaz oluşları- türün tarihi boyunca insanın dünyada-oluş tarzının ayrılmaz bir özelliği olduğunu ifade eder (2017: 37). Bu anlamda “biz” mefhumun en ilksel biçimi aile-hane kurumunun ortaya çıktığı tarih öncesi dönemlere kadar götürülebilir. Bir başka ifadeyle, belirli bir ebeveynin ve bu ebeveynin sahip olduğu çocuklar ile torunların biz mefhumunun ortaya çıktığı en eski form olduğundan bahsedilebilir. Çoğalan nüfusla birlikte gelişen akrabalık kurumu bu mefhumun daha çok sayıdaki bireyi içine alır şekilde klan, kabile, aşiret, sülale gibi kan bağına dayalı grupları tanımlar hale gelmiştir. Aidiyet gelişen uygarlıkla birlikte kan bağına da aşır, ortak mekân, inanç, lider gibi etkenler etrafında toplanmış geniş nüfusların sosyal bağlarla

birbirine bağlandığı büyük bir “biz”i ortaya çıkarmıştır. Sosyo –psikolojik düzeyde benin ve kişiliğin inşası sürecinde Lacan’ın “ayna evresi” metaforu çerçevesinde yaptığı değerlendirmelerde de öteki temel kurucu bir unsur olarak yerini alır (Tura, 2003).

Bu mefhumun herhalde en kritik aşaması, bir dönüm noktasını oluşturan gelişme 17. yüzyılda güçlenen milliyetçilik ile daha sonra bunun bir sonucu olan ulus-devletlerin ortaya çıkması olmuştur. Ulus-devletle birlikte “biz” mefhumu tarihte hiç bu kadar büyük bir kitleyi içine alır bir kapsamda tanımlanmamıştır. Ulus-devletler, kendilerinden önce var olmuş imparatorluklardan farklı olarak yurttaşlık kurumunu geliştirmiş ve bu kurum üzerinden hak ve ödevlerle yurttaşları şekillendirirken, bunların kimi zaman zorla, kimi zaman ikna yoluyla milli kimliğe aidiyet duymasını tesis etme yoluna gitmişlerdir. Ulus devletlerin alameti farikalarından biri olan hudutlar bu aidiyetin toprak parçası üzerinde somutlaşmasını sağlayan başlıca araçlar olmuştur. Birer hayali cemaat (Anderson, 2004) olan uluslar böylece modern dönemin en kapsayıcı ve yaygın “biz” mefhumu olmayı sağlamışlardır. Ulus kavramı modern politik söylemde ‘biz’in tahayyülü olarak görülebilir. Bu bağlamda her türlü kimlik inşası kendisine bir öteki icat ederek kendisini üretir demek yanlış olmaz.

Ve nihayetinde her “biz”in aynı anda “onlar”ı da yarattığını yeniden hatırlatmak gerekir. Dolayısıyla “biz”in tarihini anlatırken aynı zamanda “onlar”ın da tarihini anlatmış oluruz. Ulus devletlerin hakim siyasal tasarımlar haline geldiği yirminci yüzyılda dünya bundan böyle milli kimlikler altında daha net “biz” ve “onlar” ayrımının yaşandığı bir yer haline gelmiştir. Bu arada toplumsal yapıyı gözetmeksizin çizilen ülke hudutları ortak kimliğe sahip toplulukları ayırmış, ülkelerine tabiiyetleriyle biz ve onlar haline gelmişlerdir. Bunun yanında ve bundan daha önemlisi, kurulan ulus devletlerin neredeyse tümünde hakim kimliği oluşturan çoğunluktan dinsel, mezhepsel veya etnik kimlikleri itibarıyla ayrılan toplulukların varlığı olmuştur. Kimilerinin azınlık gruplar olarak tanındığı, kimilerinin de tanınmadığı bu topluluklar ülke içindeki *ötekileri* oluşturmuşlardır.

Ülke içinde ötekilik topluluklar için taşıması zor bir kimlik olmuştur. Kimi ülkeler için asimile edilmeleri gereken, kimileri için edilemeyecek düzeyde aykırı ve kimi zaman da “içerideki düşmanlar” olarak tanımlanmışlardır. Milli hezeyanların yaşandığı kimi talihsiz olaylarda hedef tahtasına konulan, günah keçileri olarak işaret edilen genelde bu topluluklar olmuştur.

Milli kimliği taşıyan çoğunluğun dışında konumlandırılmış insanlara karşı tahammülsüz olan ortalama insanlar üzerine yaptıkları çalışmalarda Frankfurt Okulu araştırmacıları bu insanları otoriter kişilikler olarak tanımlamışlardır (Jay, 2006). Zygmunt Bauman bu gibi insanların dünyayı keskin ve uzlaşmaz zıtlara

göre algılamaya ve kendilerinden farklı olan ya da görünen herkese derin bir kin beslemeye özellikle yatkın olduklarını ifade eder. Bu tür bir yönelim ırkçı tutumlarda ve eylemlerde –ya da daha genel olarak “yabancı” olan her şeye düşmanlık anlamına gelen zenofobide kendini gösterir. Bu arada, önyargıları fazla olan insanlar normalde inatla ve tutkuyla tektiplilikten yanadır. Katı davranış kurallarından herhangi bir sapmaya pek tahammül edemezler ve bundan dolayı insanları hizaya sokan güçlü bir iktidardan yanadırlar. Bauman hoşgörüsüzlüğün kökeni ve kaynağının bilinmeyene karşı duyulan korkuda aranması gerektiğini, bunun ise en belirgin temsilcilerinin “yabancılar” ya da “ötekiler” olduğunu ifade eder (1999: 58-59). Bireylerin başkalarını “öteki” olarak konumlandırması zamansallığa, yani kendilerinin ve atalarının belirli bir tarih boyunca o topraklarda yaşayagelmiş oldukları kabulüne dayanır. Kendileri oranın sahibi, ötekiler ise sonradan oraya gelmişlerdir. “Burası atalarımın toprağıdır, burası benim yurdumdur” gibi cümleler başkalarına öteki olduklarını hatırlatmak için kurulur.

Ötekilik yalnızca ulus devletler içinde kalmış yerel toplulukları işaret etmez. Bunun yanında uluslararası göçler sonucunda diğer ulusal kimliklere mensup göçmenleri de kapsar. Bugün ötekilik daha çok bu gibi grupları kasteder şekilde kullanılmaktadır. Tarih boyunca göçler insanlığın en temel eylemlerinden biri olmuşsa da, bunun hacim ve yaygınlık bakımından arttığı zaman dilimi, paradoksal bir şekilde sınır kontrollerinin devreye girdiği ulus devletlerin kurulması sonrası dönemlere denk düşmüştür. Uluslararası göç olarak tarif edilen bu gibi kitlesel yer değiştirmeler Kanada, ABD, Avusturalya gibi devletlerde ulusal kimliklere şeklini verirken, diğer ülkelerde göçmen toplulukları oluşturmuşlardır. Uluslararası göçü yaratan birçok faktörden bahsedilebilir. Bunların başında, devletlerarası yaşanan savaşlar ile ülke içindeki karışıklar ve ekonomik sebepler gelmektedir. İlk gruptakiler uluslararası mevzuat ve literatürde *mülteci*, ikinci gruptakiler ise *göçmen* olarak sınıflandırılmaktadır. Bunları ortak kılan hususlardan biri olarak, her iki grup da göç ettikleri ülkelerde kalıcı olma eğilimi taşır. (UNHCR, 2011)

Denebilir ki, ulus devletleri ulus inşası bağlamında en çok zorlayan konuların başında da bu gibi ulusal kimliğin dışında konumlandırılan ve kalıcı hale gelen grupların sosyal, ekonomik ve en önemlisi kültürel entegrasyonları olmuştur. Bu durum özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Doğu ve Güney Avrupa ile Kuzey Afrika’dan işçi göçü almış sanayileşmiş Batı Avrupa devletlerinin son yirmi yıldır en önemli meselelerinden biri olmuştur. Başta bu duruma geçici olarak bakan ve buna göre politikalar geliştiren bu devletler, daha sonra bu düşüncelerinin pratiğe tekabül etmediğini, tek gelen erkeklerin zamanla eşlerini ve çocuklarını, daha sonra da akrabalarını buldukları ülkeye taşıdıklarını görmüşlerdir. Zincirleme göç şeklinde gerçekleşen göçmen işçilerin Avrupa

ülkelerine yerleşmesi, Batı Avrupa ülkelerinde çokkültürlülük politikalarına geçiş ve vatandaşlığın entegrasyonla birlikte verilmesini biraz daha kolaylaştıran düzenlemeler yapılmasına yol açmıştır (Doytcheva, 2013).

Popülist Siyaseti Ortaya Çıkaran Sosyal Dinamikler

Büyük umutlarla girilen ve milenyum çağı olarak da isimlendirilen yirmi birinci yüzyıl siyasal alanda şaşırtıcı gelişmelerle başladı ve devam ediyor. İlkini ve en büyüğünün 11 Eylül'le gerçekleştiği kentlerde yaşanan terör saldırıları, terörle küresel mücadele politikaları, küresel ekonomik krizler, toplumsal ayaklanmalar ve rejim değişiklikleri, iç savaşlar, istikrarsız yönetimler, artan uluslararası göç, göçmen ve mülteci krizi, Avrupa'da aşırı sağ partilerin yükselişi ve bununla ilişkilendirilen milliyetçilik ve popülist siyasetin güçlenmesi gibi olgular "tarihin sonu"na henüz gelinmediğinin işaretleri olarak sayılabilir. Bunlar arasında popülist söylemlerin dünya siyasetinde hakim hale geliyor olduğu endişesinin liberal demokrasiye inanmış özellikle gelişmiş Batılı ülkelerde en kaygı uyandıran meselelerin başında geldiği ifade edilebilir. Bu mesele günümüz sosyal bilimcilerinin de üzerinde tartıştığı ana konulardan birini oluşturmaktadır. Bazılarınca yaşanan bu durum "büyük gerileme"ye (Geiselberger, 2017) tekabül ederken, bazılarınca da "popülizm çağı" (Müller, 2017: 14) olarak tanımlanır. *Popülizm Nedir* adlı kitabında Jan-Werner Müller popülist söylemin toplumu kutuplaştırıcı bir dile sahip olduğunu ve kendi tarafındaki seçmeni meşru görürken, karşısındakileri ise gayri-meşru olarak konumlandığını ifade eder. Yaptığı bu ayrımın ise yanlışlanması güç bir ahlaki iddia olduğunu belirtir. Popülist söylemin belki de en kritik yanı ise kimlik siyasetini en asli siyaset tarzı haline getirmesidir. Böylece siyaset yaptıkları toplumlarda açık bir "biz" ve "onlar" ayrımını yaratırlar (Müller, 2017: 14-19).

Uluslar düzeyinde yapılan bu "biz" ve "onlar" ayrımının popülist söylemin en net özelliği olduğu ifade edilebilir. Burada "biz" olarak konumlandırılan birey ve gruplar genelde vatandaşlığa sahip olanları tanımlarken, "onlar" ise genelde göçmen grupları işaret eder. Bu manada, popülist söylemle siyaset yapan tüm partileri birleştiren ana unsurun "göçmen karşıtlığı" olduğu iddia edilebilir. Brexit kararının çıkmasında etkili olan çevrelerin, başta UKIP olmak üzere, temel argümanları Avrupa Birliği üyeliğinin Birleşik Krallığa kitlesel göçmen akınına sebep olacağı şeklindeydi. Bunda özellikle Türkiye'nin muhtemel üyeliğinin özellikle dillendirilen sebepler arasında sayıldığı ifade edilmelidir. Yine Fransa, Almanya, Hollanda gibi diğer AB üyesi ülkelerdeki aşırı sağ partilerin temel argümanlarının göçmen ve mülteci akınlarına karşı geliştirdikleri fikirler olduğu görülmektedir. Zeynep Atikkan'ın (2014) *Avrupa Benim* kitabında işaret ettiği üzere, Avrupa'da aşırı sağı birleştiren nedenler ABD'de Tea Party'nin yükselişini

tetikleyen gerekçelere benziyor: üstü kapalı ırkçılık ve yabancı düşmanlığı. Müller (2017) 1970'lerin ortalarından beri ve özellikle de son yıllarda popülist aktörler karşısında Avrupa'nın neden savunmasız kaldığı sorusunu üç etkenle açıklar: Refah devletinin küçültülmesi, göç ve son yıllarda her şeyden fazla etkili olarak, Avrupa ekonomik krizi.

Avrupa'da aşırı sağ partileri besleyen, Avrupa dışındaki ülkelerde de bu söylemi benimsemiş liderleri iktidara taşıyan popülist söyleme ivme kazandıran ve günümüz siyaset tartışmalarının en önemli konularından biri haline getiren sebepler nelerdir? Bunlar şu şekilde açıklanabilir:

1- Küreselleşmenin Ters Tepmesi ve Neo-liberalizm

En temelinde ekonomik bir boyuta sahip olan ve bu manada malların ve sermayenin serbest dolaşımını savunan küreselleşme gelişmiş ve az gelişmiş ekonomilere sahip toplumların ayırımının açık olduğu dönemlerde, genelde sanayileşmiş ve güçlü finansal kurumlara sahip olmuş Batılı ülkelerin lehine işler halde gerçekleşmiştir. Yüksek katma değerli mallar üreten ve bu malların rahatlıkla satılabildiği geniş pazarlara sahip Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri küreselleşmenin lokomotifi olmuşlardır. Küresel ticaretin sağladığı bu gibi yararlar, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Batılı ülkelerin güçlü sosyal politikalar geliştirmelerine ve bunun neticesi olarak toplumlarında tabana yayılan bir refahı tesis etmelerine imkân tanımıştır. Ancak tek taraflı işleyen bu süreç ekonomide yaşanan yapısal değişimler sonucunda bir dönem az gelişmiş olan ülkelerin de ekonomilerini güçlendirmeye başlamaları neticesinde çift taraflı işlemeye başlamıştır.

"Küreselleşme ekonomide rekabetin koşullarını yeniden belirlerken, Avrupa'nın imalat sanayii Asya'nın ucuz işçiliğiyle rekabette zorlandı.... Bu süreçte Avrupa'nın sosyal adalete dayalı kalkınma modeli de sorgulanıyordu. Neoliberal dönüşüm, eşitlikçi Avrupa toplumlarında gelir dağılımını çarpıttı ve Avrupa'yı Avrupa yapan geniş orta sınıfın gücünü ve güvenini derinden sarstı" (Atikkan, 2014: 17).

Ivan Krastev (2017) Batı'nın küreselleşmeyle yaşadığı deneyimi Jose Saramago'nun romanında anlattığı ölümün ortadan kalktığı hikâyesiyle açıklar. Ona göre Batı'nın küreselleşme deneyimi, Saramago'nun ölümsüzlükle hayali flörtüne benziyor. Birdenbire kâbusa dönen bir rüya. Sadece birkaç yıl önce, Batı'daki birçok kişi, dünyanın açılmasının tüm sorunlarımıza çare olacağı fikrindeydi. Bu heyecan bitti. Bunun yerine, sınırların insanlara, sermayeye, ürünlere ve fikirlere açılmasını öngören 1989 sonrası ilerlemeci liberal düzene

karşı, demokrasinin liberalizme isyanı şeklinde yükselen dünya çapında bir ayaklanma görüyoruz (2017: 88).

Küresel ekonominin mal ve sermayenin yanı sıra bilginin ve tüm engellemelere rağmen işgücü ve uluslararası göç hareketlerini hızlandırması, sınırları aşındırması gibi gelişmeler Batı dünyası üzerinde bir dizi huzursuzluklar ve dengesizlikler yaratmıştır. Küreselleşmenin Batı aleyhine ters tepmesi olarak ifade edilebilecek bu süreç, Batı dünyasında küreselleşmeye dönük bir tepkiyi, buna karşın ulus devletin yeniden ihyası lehinde yeni bir düşünceyi yaygınlaştırmıştır. Klasik ulus devlet mefhumuna karşı yükselen bu teveccüh aynı zamanda II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1980'lere kadar devam eden güçlü refah devletin sağladığı olanakların yeniden getirilmesine dair geçmişe dönük bir özlem duygusunu barındırdığı ifade edilebilir. Bu değerlendirmelerin yanında küreselleşme olgusu dünya ölçeğinde bir ekonomik, kültürel ve politik bir merkezin dünya ölçeğinde yaygınlık kazanması olurken bu merkezin dışında yaygın ve kalabalık bir mutsuz öteki topluluğu ve topluluklarının varoluşu anlamına geldiği söylenebilir.

Küreselleşmenin Batı toplumları üzerinde yarattığı bu olumsuz gelişmeler, yalnızca sermayenin ucuz emeğin bulunduğu az gelişmiş ekonomilere kayması, rekabet gücünün zayıflaması gibi etmenlerle açıklanamaz. Bu süreçle birlikte işleyen ve ABD'de Ronald Reagan'ın ve İngiltere'de Margaret Thatcher'ın başını çektiği ve daha sonra tüm Avrupa ülkelerine yayılan neo-liberal politikaların yarattığı yapısal değişimlerin de büyük bir payı vardır. Sermaye lehine ekonomik faaliyetlerde yapısal değişimleri ifade eden neo-liberal politikalar neticesinde sanayileşmiş toplumlarda köklü sosyal değişimler yaşanmıştır. Bunlar özetle, devlete ait işletmelerin ve kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi, böylece ekonomik faaliyetlerin neredeyse tümünün piyasanın inisiyatifine devredilmesi, işçi sınıfının küçülmesi ve dağılması, sendikal faaliyetlerin güç kaybetmesi, günlük hayatın finansallaşması, toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliğin artması, orta sınıfların erimesi, yoksulluğun derinleşmesi ve en genel manada refah devlet anlayışının ciddi manada gerilemesi şeklinde sıralanabilir. Sayılan tüm dönüşümler devletlerin kamu hizmetlerinde yaptıkları harcamaları azaltmak suretiyle ekonomik göstergelerde belirli bir istikrarı yakalamalarını kolaylaştırmıştır. Öte yandan, neo-liberalizm büyük şirketlerin büyüyerek küresel alanda faaliyet gösterebilme gücüne erişmelerini sağlarken, güvencesiz yarı zamanlı işlere yöneltilen, işsizlikle mücadele eden ve çoğunluğu oluşturan orta ve alt sınıflar bu sürecin olumsuz etkilenen tarafları olmuşlardır. Gelişen teknolojilerle birlikte artan otomasyon üretim için daha az insan gücüne ihtiyaç duyan bir üretim sürecini ortaya çıkarırken, büyüyen hizmet sektörü daha kalifiye elemanların istihdamına olanak tanıyan bir işgücü piyasasını yaratmıştır. Bu

durum kaçınılmaz şekilde geleneksel sanayi sektörünün gerilemesi, bu sektörde çalışan işçilerin işsiz kalması, ABD’de pas kuşağı olarak adlandırılan metruk sanayi bölgelerinin oluşması gibi sonuçlara yol açmıştır. Paul Mason’ın gözlemleri üzerinden aşağıda aktardığı bu dramatik değişim neoliberalizmin işçi sınıfı ve işgücü piyasasını nasıl etkilediğini iyi şekilde özetler.

“Neoliberalizm, gelişini intikam güden hareketlerle haber verdi: Thatcher da Reagan da, 1980-81’de, işçi sınıfını dağıtmak ve sendikaları etkisiz hale getirmek için geleneksel sanayilerin yıkımını başlatacak pro-konjktürel ekonomi politikaları uygulamaya başladı. Sendikaların zayıflamasıyla fabrikalardaki işleri birden güvencesizleştirdi. Neoliberalizm için bu, milyonlarca insanın hayatına zorla yeni bir anlatı sokma mücadelesiydi. Koca bir işçi nesli, piyasa mantığı yerel mantık ya da sınıf aidiyetinden daha önemliymiş gibi davranmaya zorlanıyordu – buna gerçekten inanmasalar da. Maaşlar düştü. Dayanışma tükendi. Toplumdaki dışlanmış insan tiplerini –hırsız, üçkâğıtçı, kira tahsildarı, grev kırıcı- Thatcherizmin halk kahramanlarına dönüştürdü. Hepsini küçük şirketler kurdular: temizlik şirketleri, güvenlik şirketleri, solaryum salonları, fabrika işçilerine CV yazmayı öğreten şirketler. Bu şirketlerin etrafında organize suç ağları oluştu – böylece, eskiden toplumsal düzenin olduğu sıra-evli sokaklarda, uyuşturucu satıcıları, seks işçileri ve tefeciler kol gezmeye başladı” (Mason, 2017: 113-114).

Neo-liberal politikalar her şeyden önce kamu kurumlarının özelleştirilmesi yoluyla devletin ekonomik alandan çekilmesine karşın, piyasayı tümüyle büyük şirketlerin emrine veren uygulamaları içerir. Bunları da az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar üzerinden gerçekleştirir. Bu ülkelere verdikleri borçlar karşılığında da söz konusu uluslararası kuruluşlar o ülkelerde kendi ekonomi politikalarını dayatırlar. Bu politikaların elbette ki büyük şirketlerin lehine olacak şekilde düzenlendiğini söylemeye ihtiyaç yoktur. Bunlardan en tanınmış olanı IMF’in 1980’lerin ortalarından itibaren uygulamaya koyduğu *Yapısal Uyum Programları* olmuştur. Yapısal uyum programları kapsamında yerel küçük çiftçilere verilen sübvansiyonların kesilmesi, kamu harcamalarının kısılması, sağlık ve eğitimde zorunlu masraf tahmili, gıda yardımlarının kesilmesi, kamu sektörünün küçültülmesi gibi reformlar devreye sokulmuştur. Bu uygulamalar en fazla Afrika ve Latin Amerika’daki kırsal bölgelerde yaşayan insanları vurmuştur. Kırsal alanda hayvancılık ve çiftçilikle geçimlerini sağlayan milyonlarca köylü geçim sıkıntısı yaşamaya başlamış ve bunun sonucunda kırdan kentlere büyük göçler yaşanmıştır. Kinşasa, Lahor, Meksiko gibi şehirler milyonlarca yeni yoksullarla dolup taşmıştır (bkz. Davis, 2006). Kentin yeni yoksulları olan bu insanlar barınma ihtiyaçlarını gecekondu bölgeleri inşa ederek sağlamaya çalışmış, bu ise kentleri daha yaşanmaz hale getirmiştir. Yoksul ülkelerin yoksul kentli insanları için geçim

derdi amansız bir muharebeye dönüşmüştür. Afrika ülkelerinde adları, bulaştıkları yolsuzluklarla mündemiç hale gelmiş kifayetsiz yönetimlerin yanı sıra, patlak veren etnik savaşlar neticesinde milyonlarca Afrikalıyı mülteci konuma düşürürken, yine milyonlarcasını Avrupa ülkelerine göç etmeye zorlamıştır. Latin Amerika'da ise suç bölgeleri halini almış kentlerde uyuşturucu ticareti ve şiddetin yaygınlığı gibi sebepler insanları kuzeye, ABD ve Kanada gibi ülkelere yöneltmiştir.

Bu yanıyla değerlendirildiğinde, bugün Avrupa ve ABD'nin başlıca gündem konusu haline gelmiş göçmen meselesinin bu ülkelerin çıkarlarına hizmet etmiş neo-liberal küreselleşmenin bir geri tepmesi olduğu ileri sürülebilir. Bu mesele sözü edilen bu politikaların yarattığı küresel adaletsizliğin kaçınılmaz bir sonucu olduğu varsayılabilir. Meselenin aslı, gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda işleyen neo-liberal politikaların az gelişmiş ülkelerde yarattığı tahribatin kaçınılmaz bir sonucu olarak ülkelere doğru gerçekleşen insan akınını durdurmak için daha fazla önlem almaya başlamaları ve bunu dünya gündemine daha yüksek bir sesle dillendirmeye başlamalarıdır. Kalkınma aşkına köylülerin kent varoşlarının yeni yoksulları haline getirilmiş insanların ekmek arayışları için yine ekmeğin bol olduğu bölgelere -hayatları pahasına da olsa- gerçekleştirdikleri zorlu yolculuklardan sonra hayatta kalanların[†] refah içindeki toplumlara karışma süreci, pastanın kırıntılarını toplama gayesiyle yapılmış bir *zorunlu göçtür* aslında bunun adı.

2- Artan Uluslararası Göç ve Yabancı Karşıtlığı

Gelişen ulaşım teknolojileri ve imkanlarının bir sonucu olarak uluslararası göçün son otuz yılda hızla artması küreselleşmenin diğer bir boyutunu oluşturur. İnsanın yer değiştirme kabiliyeti bugün tarihte hiç görülmemiş bir düzeye ulaşmış durumda ve bunda büyüyen hava yolu sektörünün oldukça büyük bir payı var. Günümüzde günde ortalama 100.000 civarında uçak seferi[‡] ve bu seferlerle günde ortalama 9 milyon insan taşınmaktadır[§]. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre uluslararası turist ulaşimleri kesintisiz büyümeye devam etmektedir. 1950'de 20 milyondan 1980'de 277 milyona, 1990'da 435 milyona, 2000'de 675 milyona ve 2015'te 940 milyona ulaşmıştır (Mahbubani, 2015: 90). Bu seyahatlerin önemli bir kısmını iş ve turistik amaçla yapılan seyahatler oluştursa da, bunların aynı zamanda kalıcı göçlere ön ayak

[†]2015 yılında Avrupa'ya ulaşmaya çalışırken Akdeniz'de ölenlerin sayısı 2015'te 3.784 iken, 2016'da bu rakam 5.098'e yükselmiştir (<https://missingmigrants.iom.int/mediterranean>, Erş. Tar: 10.03.2017).

[‡] <http://www.garfors.com/2014/06/100000-flights-day.html>, Erişim tarihi: 10.03.2017

[§] <http://data.worldbank.org/indicator/IS.AIR.PSGR>, Erişim tarihi: 10.03.2017

olduğu tahmin edilebilir. Bunun yanı sıra dünyada her yıl milyonlar düzeyinde emek göçü gerçekleşmektedir.

Uluslararası göçün diğer önemli bir boyutunu ise düzensiz göç oluşturur. Her yıl yüz binlerce insan kaçak yollardan vatandaşı oldukları ülkeleri terk edip, başka ülkelere göç etmektedir. Düzensiz göçün ana motivasyonlarından ilkinin hiç kuşkusuz ekonomik sebepler oluşturmaktadır. Düzensiz göç istatistiklerine bakıldığında bunların genelde Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleri gibi az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere ekonomileri gelişmiş Batı Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada ve Avusturalya gibi ekonomileri güçlü ülkelere yapılmaktadır (Castles ve Miller, 2008).

Yoksul ülkelere zengin ülkelere doğru yapılan insan göçünü yaratan etmenlerden en önemlisinin küresel eşitsizlik olduğu ileri sürülebilir. Bu durum yukarıda tartışılan yapısal uyum programları başta olmak üzere, küresel ekonominin yarattığı sonuçlardan biri olduğu kuşku götürmez. Tarımsal alanların büyük sermaye sahipleri tarafından kabzedilmesi, ormanların yok olması, çiftçilerin büyük şirketlerle rekabet etme güçlerini yitirmesi gibi etmenler kırsal bölgelerde geleneksel geçim yollarını büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Hindistan'da her yıl yaklaşık on bin çiftçi tefecilerden aldığı krediyi ödeyemediği için intihar etmektedir (www.dw.com.tr, Erş. Tar. 10.10.2017). Kırsal bölgelerde yaşanan bu trajedinin sonucunda kentlere yapılan yoğun göçlerle de kentsel yoksulluğun artması ekonomileri zayıf ülkelerin göç vermesiyle sonuçlanmaktadır.

Bunun yanında yine küreselleşmeyle birlikte toplumlar başka toplumların durumundan haberdar hale gelmektedirler. Bir başka ifadeyle, refah düzeyi düşük toplumlar, refah düzeyi yüksek toplumların yaşam kalitesinin benzerini arzulamaktadırlar. Ivan Krastev'in ifadesiyle, insanlar artık yaşamlarını komşularıyla değil, dünyanın en zenginleriyle kıyaslıyorlar. Bu birbirine bağlı dünyada, yeni devrim, göç –yirminci yüzyıldaki gibi halkların devrimi değil bu, yirmi birinci yüzyıla özgü, temelinde kaçış yatan, birey ve ailelerin gerçekleştirdiği ve gelecek hayallerinin ideologlar tarafından değil, Google Haritalar'dan bakılan sınır ötesi hayatın fotoğrafları tarafından şekillendirilen bir hareket... Gitgide büyüyen bir kitle için, değişim fikri yönetimi altında oldukları hükümeti değiştirmek değil, yaşadıkları ülkeden ayrılmak anlamına geliyor (2017: 97).

Kitle iletişim araçlarındaki gelişmeleri en iyi cep telefonu kullanımındaki artış sembolize edebilir. "1990'da sadece 11 milyon insanın cep telefonu aboneliği varken, bu rakam 2000'de 500 milyona ulaştı. Bugün dünyadaki cep telefonu abonesinin sayısı 2011'deki 1.32 milyarlık sabit bağlantı sayısı ile 5.6 milyarı geçti. Çin ve Hindistan'daki cep telefonu kullanımının hikayesi özellikle

çarpıcıdır. Dünya bankasına göre 1990'da Hindistan'da hiç abone yoktu. 2010'da ise 752 milyon abone vardı. 1990'da Çin'de 18.000 cep telefonu aboneliği vardı. 2010 itibarıyla 859 milyon aboneliği vardı. Afrika'da da benzer bir cep telefonu artışı görüldü. 1990'da 21.620'den 2010'da sadece 279 milyon aboneliği olan ABD'yi geçerek 539 milyona ulaştı" (Mahbubani, 2015: 85).

Uluslararası göçü arttıran diğer bir etkenin küresel anlamda yükselen orta sınıf olduğu iddia edilebilir. OECD verilerine göre küresel orta sınıfın bölgesel payları ve sayısı 2009 yılı rakamları ile 2020 ve 2030 yılları öngörülerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	2009		2020		2030	
Kuzey Amerika	338	%18	333	%10	322	%7
Avrupa	664	%36	703	%22	680	%14
Orta ve Güney Amerika	181	%10	251	%8	313	%6
Asya Pasifik	525	%28	1740	%54	3228	%66
Sahra-altı Afrika	32	%2	57	%2	107	%2
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	105	%6	165	%5	234	%5
Dünya	1845	%100	3249	%100	4884	%100

Tablo 1: Küresel Orta Sınıf Bölgesel Payı ve Sayısı (milyon) Kaynak: Homi Kharas, "The Emerging Middle Class in Developing Countries". Ön Rapor No: 285'e istinaden. <https://www.oecd.org/dev/44457738.pdf>, Erş. Tar. 4.11.2017.

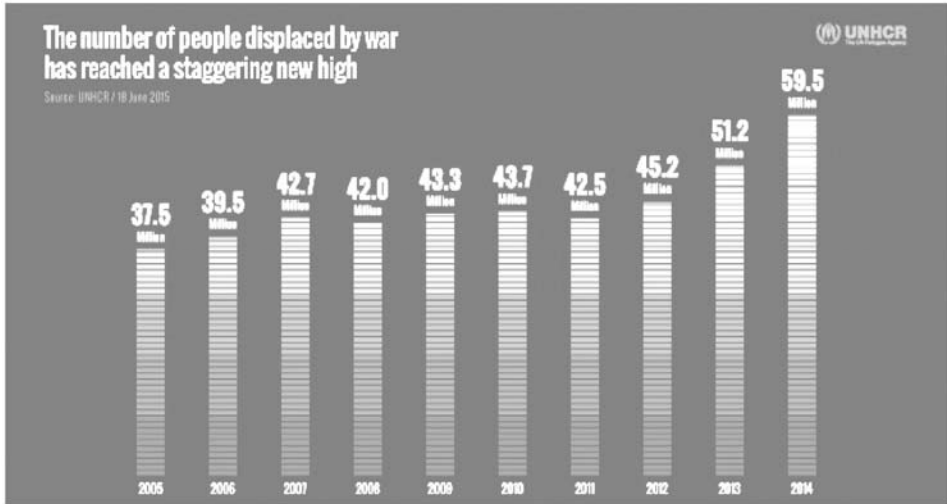
Veriler zamanın özellikle yükselen ekonomilere sahip Asya ülkeleri lehine işlediğini, buna karşın Avrupa ve Kuzey Amerika gibi gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde orta sınıfın küçüleceği yönünde ilerlediğini göstermektedir. Öngörülen bu rakamların gerçeklik bulması halinde dünya ekonomisi ve küresel toplumun yapısında büyük değişimlerin yaşanacağı rahatlıkla tahmin edilebilir.

Bugün neredeyse tüm dünya modern bir orta sınıfın yaşam standardının neye benzediğini bilir ve neredeyse tüm dünya ona ulaşmak ister. Alt gelir grubuna mensup bireylere kıyasla orta sınıfların hareket kabiliyetinin daha yüksek olduğu ayrıca iddia edilebilir. Bu bağlamda Asya, Afrika ve Ortadoğu gibi bölgelerden bu kabiliyete sahip bireylerin Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göç eğilimlerinin artmakta olduğu ifade edilebilir. Bugün Batı dünyasında sınır

duvarlarının yeniden yükseldiği, daha korunaklı sınırların tahkim edilmesinin nedenlerinden biri olarak orta sınıfların küresel çapta büyümesi sonucu gösterilebilir.

Kısacası, bugün dünya nüfusunun önemli bir kısmının başka bir ülkeye gitme planı veya hayali kurduğu ama buna karşın sınırların daha sıkı korunduğu, piyasa ve internetle birlikte daha bağlantılı, ancak daha az bütünleşmiş bir dünyada yaşıyoruz. Krastev’in (2017) işaret ettiği üzere, küreselleşme bağ kurarken, bağları koparıyor.

Düzensiz göçü yaratan diğer bir sebep ise iç savaşlar, siyasi çalkantılara bağlı olarak ortaya çıkan istikrarsız yönetimler ve güvenlik endişesidir. Bu durumun özellikle son on yılda düzensiz göçü besleyen en önemli faktör olduğu savunulabilir. Birleşmiş Milletler verilerine göre 2016 yılı itibariyle dünya genelinde 65,6 milyon yerinden edilmiş insan bulunmaktadır. Bunların 22,5 milyonu mülteci, 2.8 milyonu ise sığınmacı statüsünde yer almaktadır. Yine yaklaşık 10 milyon insan vatansız veya vatansız kalma riski taşımaktadır (UNHCR, 2016). Yine aşağıdaki tabloda görüleceği üzere yerinden edilmiş nüfus on yıl içinde neredeyse ikiye katlanmıştır. En dramatik artış 2012 yılından itibaren görülmüştür. Bunda kuşkusuz Suriye’de halen devam etmekte olan iç savaşın büyük bir payı vardır.

Tablo 2: 2005-2014 Arası Dünyada Yerinden Edilmiş Nüfus. Kaynak: <http://www.unhcr.org/news/latest/2015/6/558193896/worldwide-displacement-hits-all-time-high-war-persecution-increase.html>, Erişim Tar: 15.10.2017.

Krastev'in işaret ettiği üzere, bugün dünya, kimsenin vatandaşı olmak istemediği başarısız devletlerle dolu (2017: 96). Yaşadığımız yüzyılın siyasi kargaşalarının ve istikrarsız yönetimlerinin kırılma noktası olarak 2003 yılı Irak'ın işgali sayılabilir. Bu olay sonrasında küresel terörle mücadele kapsamında Afganistan müdahalesi ve ardından 2010 yılında Arap ülkelerinde yaşanan ayaklanmalar Ortadoğu'yu hızla mülteci üreten bir coğrafyaya çevirmiştir. Bunun yanı sıra Sahra-altı ülkelerin bazılarında yaşanan siyasi kavgalar ve terör saldırıları Afrika'yı da bu statüye yerleştirmiştir. BM rakamlarına göre dünya genelinde mültecilerin yarısından fazlası (%55) üç ülkeden gelmiştir. Suriye 5,5 milyon, Afganistan 2,5 milyon ve Güney Sudan 1,4 milyon (UNHCR, 2016). Bugünlerde ise bu rakamlara Myanmar'daki ordu şiddeti ve radikal Budist çetelerinin etnik temizlik hareketinden kaçıp komşu Bangladeş'e sığınan ve sayıları Ekim 2017 itibariyle 500 bini geçmiş Rohingya Müslümanlar eklenmiş durumda.

Mülteci krizi en çok komşu ülkeleri etkilemiş durumda. BM istatistiklerine göre 2016 yılı itibariyle mülteci nüfusunun en fazla olduğu ülkelerin başında 2,9 milyonla Türkiye gelmektedir. İkinci sırada, 1,4 milyonla Pakistan, 1 milyonla Lübnan üçüncü sırada, 979.400'le İran dördüncü, 940.800'le Uganda beşinci, 791.600'le Etiyopya altıncı, 685.200'le Ürdün yedinci ve 669.600'le de Almanya sekizinci sırada yer almaktadır (UNHCR, 2016). Rakamlardan da anlaşılacağı üzere bugün dünya mülteci nüfusunun yarısından fazlasını Asya ve Afrika'daki ekonomileri nispeten zayıf denebilecek ülkeler barındırmaktadır. Oysa "mülteci krizi" dendiğinde daha çok 2015'te kitlesel bir boyut kazanan ve bir yıllık sürede yaklaşık bir milyon insanın iltica ettiği Avrupa kıtasında yaşananlar kastedilmektedir.

Mülteci krizini Avrupa toplumları için kaygı uyandıracak bir boyuta taşıyan etkenlerden biri olarak gemiler dolusu insanın Avrupa kıyılarına ulaşması ve kitlesel halde Batı Avrupa ülkelerine doğru gerçekleştirdikleri kitlesel yürüyüşlerinin fotoğraf ve videolarının büyük bir payı olduğu söylenebilir. Bu resim Avrupalı insanlarda dünyanın tüm mülteci ve göçmenlerinin Avrupa'ya aktığı ve ülkelerinin bu insanlar tarafından işgal edilmekte olduğu düşüncesini uyandırmış olabilir.

Bu düşünceyi pekiştiren diğer bir hususun Avrupa ülkelerinde daha önce misafir işçi olarak gitmiş veya sömürge döneminden kalma göçmen ailelerin ikinci ve üçüncü kuşaklarının kamusal alanda görünürlüklerinin artmış olması sayılabilir. Bu durum özellikle Müslüman gruplar için daha söz konusu bir durumdur (Göle,2012). Yeni gelenlerle birlikte daha önce Avrupa'da bulunan göçmenlerin sözü edilen kamusal alanlarda görünürlüklerinin artmış olmasının

Avrupa toplumlarında yabancı karşıtlığını arttırdığı ifade edilebilir. 1960'lardan itibaren fabrikalarda çalışan işçi göçmenlerin sonraki kuşakları kamusal alanda görünürlüklerinin artması, sosyal, kültürel ve siyasal hak taleplerinde bulunmaya başlamalarının daralan pastayla birlikte Avrupa toplumlarında göçmen karşıtı bir tavrın gelişmesine katkıda bulunduğu savunulabilir.

Bu gerekçeler anti-semitizmin ortaya çıkarıcı sebeplerle benzerlik taşır. Bauman'a göre on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında modern anti semitizmin doğuşu ve yaygın kabul görüşünün, hızla sanayileşen bir toplumdaki yüksek değişim hızıyla Yahudilerin özgürleşmesinin çakışmasına bağlanabilir – o dönemde Yahudiler kendi gettolarından ya da kapalı cemaatlerinden çıkarak Yahudi olmayan şehir nüfusuna karışmaya ve sıradan iş alanlarına girmeye başlamışlardı. Fabrikaların ve ticari mal üreten şirketlerin rekabeti yüzünden, alıştıkları varoluşlarını kaybetmek üzere olan zanaatkar ve esnaf kesimi, daha önce sokaklarında görünmeyen yabancıların gelişini, dünyayı sarsan karışıklığın inandırıcı açıklaması olarak büyük bir şevkle kabul ettiler (1999: 60).

Yahudi karşıtlığı ile göçmen karşıtlığını karşılaştıran Slavoj Zizek'e göre anti-semitik bir perspektiften Yahudiler perde arkasında piyasayı, toplumu düzenleyen görünmez ötekiler iken, göçmenler apaçık ortada olan ötekileri temsil eder. Bu tablo siyasi ve sosyal tarihte ötekinin mutlak kötülük kaynağına dönüştürülmesine ilişkin tipik bir durumdur.

"Bir soyutlama iktidarı olan kapitalizmde sosyal ilişkiler soyutlamalar tarafından ele geçirilmiştir. Bu soyutlamanın vücut bulmuş hali (anti-Semitik algıya göre) "Yahudi"dir, gizlice her şeyi ayarlayan görünmez efendi. Yahudiler toplumumuza tamamen entegre olmuş durumdadır, aldatıcı bir biçimde bizden biri gibi görünürler, bu yüzden görevimiz ve derdimiz onları açıkça tanımlayabilmektedir. Müslüman göçmenlerse bugünün Yahudileri değildir: Görünmez değil son derece görünürdürler, topluma entegre olmamışlardır, gizlice her şeyi ayarladıklarını iddia eden de yoktur" (Zizek, 2017: 212).

Bu anlamda yabancı karşıtlığı duygusu ve düşüncesini besleyen öncelikli alanın ekonomik olduğu ifade edilebilir. Marksist bir yaklaşımla, ekonomik pastanın pay edilmesi üzerine yaşanan kavgaya, sofraya sonradan dahil olmaları sebebiyle asli unsur sayılmayan yabancıların da eklenmesine duyulan tepkinin yabancı karşıtlığının ana motivasyonunu oluşturduğu iddia edilebilir. Bu kapsamda öne çıkan gerekçeler çoğunlukla, bu insanların işsizliği arttırdıkları, emek ücretlerini düşürdükleri, devletin sağladığı sosyal yardımları sömürdükleri şeklindedir. Bu ve bunun dışında benzer gerekçelerle, bozulan ekonomik göstergeler için ülkede bulunan göçmenler öncelikli hedefe konan grupları oluştururlar.

Yabancı karşıtlığının kimi turistik şehirlerde turistlere de yöneldiği görülmekte. Barcelona, Venedik, Paris, Lizbon gibi şehirlerde kent merkezinde bulunan semtlerin turistler için konaklama yerlerine dönüştürülmesi sonucunda kiralara artması, gıda, ulaşım ve diğer malların pahalalanması, bazı turistlerin sorumsuz davranışları gibi etmenler yerel halk arasında tepkilerin artmasına yol açmış durumda. Bu gibi şehirlerde kimi zaman turist karşıtı protestoların yapıldığı görülmektedir.

3- Kültürel ve Muhafazakar Tepki

Ulusal sınırları silikleştiren ve bu anlamda ulus devlet olgusunu en fazla aşındıran olgulardan biri olan küresel ekonominin ulusçu bir tepkiyi yarattığı ifade edilebilir. Bu tepkinin özellikle gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde ortaya çıktığı ve eskiye dönüşü arzulayan muhafazakar bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Donald Trump'ın "Amerika'yı Yeniden Büyük Yap", Brexit oylamasında UKIP'in başını çektiği propagandada "Ülkemizi Geri İstiyoruz", Almanya'daki AfD'nin "Ülkeni Geri Al" şeklindeki sloganlarda vurgulanan eskiye dönmeye yönelik yapılan vurgular sözü edilen ulusalcı tepkiyi açık şekilde ortaya koymaktadır. Popülist söylemin işte bu yeni ekonomik düzenin yarattığı mağdurları mobilize ederek güç devşirdiği, beslendiği ana kaynaklardan birinin kitlelerin taşıdığı kolektif öfke olduğu ifade edilebilir. Bunun için önerdikleri reçetenin ise Müslümanların "asr-ı saadet" idealine benzer şekilde, eski "güzel" günlere dönmeden geçtiğini iddia etmektedirler. Bu reçete bu bakımdan muhafazakar olduğu kadar, gerici bir nitelik taşıdığı açık şekilde görülebilir.

Yeni otoriter popülist liderlerin ortak noktası, hepsi de yabancı yatırımcıların, küresel anlaşmaların, uluslararası finansın, işçi hareketlerinin ve sermayenin esiri olmuş ulusal ekonomilerini tam olarak kontrol edemeyeceklerinin farkında. Bunun yerine ülkelerinin kültürel arınma yoluyla küresel anlamda siyasi güce dönüşeceğini vaat ediyorlar (Appadurai, 2017: 21). Sözü edilen bu kültürel arınma en temelde kimlik politikalarının politik alanı domine ettiği bir durumu işaret eder. Bu durum kimi zaman ırkçılığa varan bir hal alabilmektedir. Castles ve Miller (2008) yaşanan bu durumun nedenleri olarak, Batı düşüncesine içkin olan iyimser ilerleme düşüncesini tartışmalı hale getiren köklü ekonomik ve sosyal değişimlerde yattığını ileri sürer. Onlara göre, 1970'lerin başından itibaren toplumun önemli bir kesimi yaşanan sosyal ve ekonomik değişimleri toplumsal koşullarına ve kimliklerine doğrudan bir tehdit olarak deneyimlemiştir. Bu değişimlerle eş zamanlı olarak yeni etnik azınlıkların ortaya çıkışının tehdidin özneleri olarak bu grupların işaret edilmesine yol açmıştır. Bu insanlar tehlikeli değişimlerin nedenleri olarak görülmüşlerdir.

Kimlikler ve kültürel aidiyet etrafında yapılan bu tartışmalar ekonomik kaynaklı sosyal problemlerin kültürel alandan kaynaklı olduğu düşüncesiyle ikame eder. İtalyan siyaset bilimci Piero Ignazi'nin ifade ettiği şekliyle, kaynakların dağıtımındaki çatışmanın yerini değerlerin paylaşımı almaktadır (Atikkan, 2014: 18). Bu durum kuşkusuz zayıflayan emek hareketi ve işçi sınıfı kültürüyle yakından bağlantılı bir durumdur. İşçi sınıfı partilerin ve sendikaların düşüşü, yerel iletişim ağlarındaki erozyon gittikçe daha tehlikeli olan ırkçılığa toplumsal bir alan hazırladı (Wievorka, 1995; Vasta ve Castles, 1996, akt Castles & Miller, 2008: 49).

Çoğalan ve kamusal alanda görünür hale gelen yabancılarla yaşamının içselleştirilmesinin zor olduğu, çoğunluğu oluşturan kitle için kültürel kimliğin korunması, ekonomik çıkarlar için olduğu kadar önemli bir husus haline geldiği ifade edilebilir.

Yabancı karşıtlığı yalnızca ileri sanayi toplumlarda görülen bir durum değildir. Bu durum göç alan neredeyse tüm toplumlarda görülebilmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan ve ülkedeki yabancıları hedef alan saldırılar bu argümanı destekler bir niteliktedir. Ülkede yaklaşık 5 milyon göçmenin bulunduğu ve bunların çoğunun Zimbabve, Mozambik ve Malavi'den gelenlerin oluşturduğu göçmenler zaman zaman saldırıların hedefi olmaktadır. Göçmen karşıtlığı ayrıca Rusya'da ve Doğu Avrupa ülkelerinde de görülen bir durum. Bu noktada, Doğu Avrupa ülkelerinde popülist ve göçmen karşıtı partilerin yükselişi meselesini Krastev demografik değişimler üzerinden açıklar.

"Son çeyrek yüzyıl içinde, her on Bulgar'dan biri yaşamak ve çalışmak için yurtdışına gitti. Ve gidenlerin çoğu, tahmin edilebileceği gibi, genç insanlar. BM tahminlerine göre, Bulgaristan'ın nüfus, 2050'ye kadar %27,9 azalacak. Bulgaristan, Litvanya ve Romanya gibi küçük ülkelerde (son on yılda Litvanya nüfusunun %12,2'sini, Romanya ise %7'sini kaybetti) "etnik yok olma" paniği hissedilebiliyor. Onlara göre, göçmenlerin bu ülkelere gelmesi, kendilerinin tarih sahnesinden silinmesi anlamına geliyor ve yaşlanan Avrupa'nın göçmenlere ihtiyacı olduğu yolundaki yaygın iddia, bu varoluşsal melankoliyi daha da güçlendiriyor" (Krastev, 2017: 95).

4- Demografik Değişimler ve Kitlelerin Yönetilemezliği

Küresel demografik değişimler göçmen sorunu, mülteci krizi, yabancı karşıtlığının artması ve popülist siyasetin yükselişi gibi konularda göz ardı edilemeyecek bir faktörü oluşturur. 8 milyara yaklaşan dünya nüfusunun bu etkilerini anlayabilmek için nüfus artışının son yüz yılda izlediği seyre bakmak gerekir. 200 yıl önce dünya nüfusunun 1 milyar civarında olduğu gezegende, bu

rakam 20. yüzyılın başında 1,5 milyar, 21. yüzyılın başında ise 6,1 milyar artarak 7,6 milyara ulaşmıştır (www.ourworldindata.org, Erş. Tar. 19,11,2017).

Artan nüfus hiç kuşkusuz kaynakların azalması, gıda, giyim ve konut gibi ihtiyaçların çoğalması üzerinde doğrudan bir etkide bulunur. Buna özellikle küresel çapta büyüyen orta sınıfların artan tüketim eğilimleri hesaba katıldığında toplumlar üzerinde ne gibi sosyal ve ekonomik değişimler yarattığı daha iyi anlaşılabilir. OECD verilerine göre günümüzdeki ve gelecekte öngörülen orta sınıfların tüketim payları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	2009		2020		2030	
Kuzey Amerika	5602	%26	5863	%17	5837	%10
Avrupa	8138	%38	10301	%29	11337	%20
Orta ve Güney Amerika	1534	%7	2315	%7	3117	%6
Asya Pasifik	4952	%23	14798	%42	32596	%59
Sahra-altı Afrika	256	%1	448	%1	827	%1
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	1796	%4	1321	%4	1966	%4
Dünya	21278	%100	35045	%100	55680	%100

Tablo 3: Küresel Orta Sınıfın Bölgesel Tüketim Payı ve Sayısı (milyon) Kaynak: Homi Kharas, "The Emerging Middle Class in Developing Countries". Ön Rapor No: 285'e istinaden. <https://www.oecd.org/dev/44457738.pdf>, Erş. Tar. 4.11.2017.

Rakamlar orta sınıfların büyümesi verilerine paralel bir şekilde, tüketim imkanlarının Kuzey Amerika ve Avrupa'da azalacağı, buna karşın Asya Pasifik'te hızla artacağını göstermektedir. Bu durum bir başka şekilde ifade edilecek olursa, sanayi devriminden bu yana Batılı toplumların dünya kaynaklarına ve tüketim imkanları konusunda sahip oldukları avantajları kaybetmektedirler. Bu kaynakların başta Çin olmak üzere, Hindistan, Malezya ve Endonezya gibi kalabalık ve belirli ülkelere transferine karşılık, küresel eşitsizliğin devam edecek olması uluslararası göçün gelecekte de devam edeceği öngörüsünün yapılmasını mümkün kılmaktadır. Bu durum aynı zamanda ekonomik pastadan pay kapma kavgasının daha da şiddetleneyeceğinin habercisi olarak da yorumlanabilir. Sözgelimi, küresel tüketim hacminin bu şekilde devam etmesi halinde dünya nüfusunun beslenmesi için ikinci bir dünyaya ihtiyaç duyulacağı şeklinde haberler çeşitli zamanlarda gündemde yer alır. Batılı gelişmiş ekonomilere sahip

toplumlarda son yıllarda göçmen karşıtlığı üzerine inşa edilen popülist siyasetin beslendiği hususlardan birinin sözü edilen kaynaklardaki daralma, artan rekabet ve ekonomik dengelerin Avrupa ve Kuzey Amerika aleyhine işlediği bilgisine dayandığı iddia edilebilir.

Dünya nüfusunun artışının yarattığı diğer bir sonuç politik alana ilişkindir. Çoğalan ülke nüfuslarının yönetilebilirliklerinin zorluğuyla alakalıdır. Basit bir çıkarımla, küçük nüfusların büyük nüfuslara göre yönetim ve idaresi çok daha kolay olduğu ifade edilebilir. Bu durum özellikle nüfusları göçler sonucunda hızla artan ve büyük nüfusları barındıran ülkeler için söz konusu bir sorundur. İhtiyaçları artan ve çeşitlenen kitlelerin yönetiminde mevcut siyaset kurumlarının yetersiz kaldığı Venezuela, Brezilya, Türkiye, Mısır, Kenya gibi demokrasiyle yönetilen ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar veya patlak veren yönetim krizlerinden anlaşılabilir.

Buna bir de yaygınlaşan kitle iletişim araçlarının bir sonucu olarak kitlelerin az ya da çok politize oldukları, hükümetlerin politikalarından az ya da çok haberdar oldukları ileri sürülebilir. Bir de bunlara çoğalan ve çeşitlenen sosyal hareketler eklendiğinde, sözü edilen bu gibi gelişmelerin bugün toplumlari yönetmenin eskiye nazaran daha zor olduğu rahatlıkla tahmin edilebilir.

6- Terör ve Güvenlik Kaygısı

Popülist siyaset sözü edilen ve karmaşık bir hal alan kitlelerin yönetimi için eskiye dönüşü işaret eden, herkesin kendi hanesini doyurmaya odaklandığı, değerlerini muhafaza ettiği, haneden olmayanların dışarıda tutulmasını salık verdiği, biz ve ötekiler ayırımına dayalı mentalitenin diriltildiği basit ve pratik söylemlerin eşlik ettiği çözümler önerdiği ifade edilebilir. Tüm bunlar yeni bir politik tasavvur yerine, ulus devletin yeniden ihyasına dayandırılır. Bu siyaset aynı anda ötekiler/yabancılar üzerinden korkuların pompalanması yoluyla işletilir. Bu korku, yabancıların uyum sağlayamadıkları, kendi değerlerini geldikleri yerlerde yeniden üreterek ev sahibi konumundaki çoğunluğun değerlerini aşındırdıkları, göçmenlerin bulaşıcı hastalık getirdikleri veya Truva atına gizlenen Yunanlara benzetilmesi gibi çeşitli şekillerde üretilebilmektedir.

"1989 sonrası ilk yıllarda, serbest seçimlerin yayılması, birçok azınlık grubunun (etnik, dinsel, cinsel) kamusal hayata katılabilmesi anlamına geliyordu. Bugün, seçimler, çoğunluğun gücünü artırıyor. Tehdit altındaki çoğunluklar, Avrupa siyasetindeki en büyük güç haline geldiler. Yabancıların ülkelerini ele geçireceğinden ve hayat tarzlarını tehlikeye atacağından korkuyorlar ve bu gelişmenin kozmopolit zihniyetli elitler ile kabile zihniyetli göçmenler arasındaki bir komplo sonucunda ortaya çıktığına ikna olmuş durumdadılar. Bu çoğunlukların

popülizmi, yüz yıl önce olabileceği gibi romantik bir milliyetçiliğin ürünü değil. Daha ziyade, gerek Avrupa ve ABD'nin dünyadaki rolünün önemsizleşeceğini, büyük insan kitlelerinin Avrupa ve ABD'ye göç etmesinin beklendiğini haber veren demografik tahminlerle, gerekse de teknolojik devrimin getirdiği değişimlerle körükleniyor. Demografi, Avrupalıları kültürlerinin yok olduğu bir dünya tasavvur etmeye iterken, teknolojik devrim onlara, şu anda sahip oldukları işlerin geçerliliğini yitireceğinin işaretlerini veriyor. Batı'daki kamuoyunun devrimcilikten gericiliğe dönmesi, Avrupa'daki sağ popülist partilerin yükselişini ve ABD'de Donald Trump'ın zaferini açıklıyor" (Krastev, 2017: 89).

Bunun devamında Ivan Krastev (2017) popülist siyasetin anlaşılması çabasını sosyolojik analizlerin yanı sıra psikolojik tahlillere doğru yönlendirir. Bunu Karen Stenner'in "normatif tehdit" kavramına verdiği referansla yapar.

"Tehdit altındaki çoğunlukların popülizmi, tarihin bizi pek de hazırlamadığı bir popülizm. Sosyologlardansa, psikologların yardımı bu konuda daha çok işimize yarayabilir. Karen Stenner *The Authoritarian Dynamic* (Otoriter Dinamik) adlı çalışmasında, otoriter yönetim isteğinin sabit bir psikolojik özellik olmadığını gösteriyor. Daha ziyade, kendilerini gitgide daha çok tehdit altında hisseden bireylerin tahammülsüz hale gelmesine yol açan bir psikolojik eğilim. Stenner buna "normatif tehdit" adını verir. Kişi bu durumda içinde yaşadığı ahlaki düzenin bütünlüğünün tehlike altında olduğunu ve algıladığı "biz" in çözülmeye başladığını hissediyor. Yabancılara ve tehdit olarak gördüğü herhangi birine karşı düşmanlığını tetikleyen, şu anki somut durumundan ziyade, ahlaki düzenin çökeceğinden duyduğu korku oluyor. Stenner'in "normatif tehdit" kavramı, 2015 mülteci krizinin Avrupa siyasetini nasıl değiştirdiğini ve neden Orta Avrupa toplumlarının mültecilere karşı –ülkelerinde pek de mülteci olmamasına rağmen– en düşmanca tavırları sergilediğini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir" (Krastev, 2017: 94).

Yabancılara karşı duyulan korkunun hiç kuşkusuz somut temelleri de bulunmaktadır. 11 Eylül New York, 2004 Madrid, 2005 Londra ve ardından çeşitli tarihlerde Batı'da gerçekleştirilen terör saldırıları Batılı toplumların göçmenlere ve özellikle Müslüman olanlara yönelik belirli bir korkunun duyulmasına sebep olmuştur. Yapılan bu saldırıların bu toplumlarda yaşayan Müslüman topluluklara genelleştirilmesinin haksız bir itham olacağı çeşitli çevrelerce ifade edilmesine karşın, kitleler arasında İslam'a karşı belirli bir mesafenin konulmasının önü alınamamıştır. Atikkan'ın (2014) ifadesiyle kültürel aidiyet, "öteki" yaratmakta acı bir geçmişe sahip Avrupa'da göçmenleri, özellikle de Müslümanları işaret etmiştir. İslam karşıtlığına varan bu tavrı Nilüfer Göle yaptığı son çalışmada (2015) özellikle Müslümanların kamusal alanda görünürlüklerinin artmasına dayandırır.

Göçmen ailelerin ikinci ve üçüncü kuşaklarının ekonomide, eğitimde, sokakta, kısacası toplumsal yaşamın farklı alanlarına kimlikleriyle katılmalarının artmış olması Avrupalı toplumlarda Müslümanların yaşadıkları mekanları ellerinden almakta olduğu şeklinde bir düşüncüyü yükseltmiştir.

Özelde Müslümanlar üzerinden geliştirilen, ama genelde tüm yabancıları bundan sorumlu tutan güvenlikçi söylem popülist siyasetin ana malzemelerinden biri haline gelmiştir. Avrupa'da aşırı sağ partiler, ABD'de Trump göçmenlerin ülkelerini tehlikeli bir yer haline getirmekle suçlamaktadır. Yabancı/göçmen karşıtlığının bu manada popülist liderlere önemli bir malzeme sağladığı ifade edilebilir. Bugün batı toplumlarında dünyanın birçok bölgesinde ortaya çıkan kültürel ve politik krizlerin kaynağında öteki dolayısıyla gerçeklik kazanmıştır. Avrupa tarihsel olarak ürettiği oryantalist söyleme rağmen göç olgusu üzerinden ötekiyi kapısında bulmuştur. Yine küreselleşme ötekinin her an heryerde görünürlük kazandığı bir zemini sunmuştur. Kimliklerin öteki kurgusu ötekinin dönüşü ile bir tür yapıbozuma maruz kalmıştır. Bu çerçevede küreselleşme, göç ve öteki temaları dünyanın önümüzdeki süreçte daha farklı değişim süreçlerine de açık olduğunu anlamına gelir.

7- Merkez Siyasetin Gerilemesi

Küreselleşme, uluslararası göç, değişen üretim süreçleri, demografik değişimler, neoliberal politikalar, derinleşen eşitsizlik, kitle iletişim araçlarıyla çeşitlenen ve artan sosyal hareketler, gösteriler gibi etkenlere bağlı olarak hükümetlerin toplumları idare etmede sıklıkla zorluklar, kimi zaman krizlerle karşılaşmaları sonucunu ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Farklı kesimlerden görüşleri bünyesinde taşıdığı varsayılan, bu sebeple de merkez niteliği atfedilen partilerin sıralanan bu radikal değişimlere uyumlu siyaset üretmedikleri, izledikleri siyaset anlayışının kitlelerde onlara karşı bir güvensizliği ortaya çıkardığı ifade edilebilir. İspanya'da Podemos, Yunanistan'da Syriza, Avrupa genelinde aşırı sağ partilerin yükseliş trendine girmiş olması gibi örneklerden hareketle hem sağ hem sol da merkezin dışında konumlanmış partilerin yükselişinin sözü edilen bu başarısızlığın bir sonucu olduğu söylenebilir.

"Merkez sağ ve sol partiler Avrupa'da yaşanan köklü değişimi okuyamadılar. Okuduysalar da yeni siyasi hamleler yapamadılar. Merkez sağ ve sol partiler yalpaladılar; yalpaladıkça bu partilerin programları benzeşti. Politik söylemleri birbirine karıştı. Zamanla halkın merkez partilere olan güveni sarsıldı. Merkez sağdaki partiler oy kaybettikçe aşırı sağın savunduğu temaları sahiplendiler" (Atikkan, 2014: 20)

Merkez siyasetin başarısızlığı karşısında açık bir “biz ve onlar” söylemi dillendiren popülist liderlerin iktidara gelmesi veya iktidar için en güçlü adaylardan biri haline gelmeleri liberal demokrasiye dair kuşkuların daha yüksek ve çeşitlenerek dillendirilmesini ortaya çıkarmıştır. Bu konuda Krastev, Ken Jowitt’in cümlelerini hatırlatır. “Ken Jowitt’e göre soğuk savaş sonrası dönemde liberal demokrasi alternatifsiz yegane sistem olarak sahneye çıkmış olsa da, ona göre bu sistem eski etnik, dinsel ve kabile benzeri kimliklerin geri dönüşünü ortaya çıkaracaktı” (2017: 90). Bir diğer analizde işçi sınıfı partilerin ve sendikaların düşüşünün, yerel iletişim ağlarındaki erozyonun daha tehlikeli olan ırkçılığa toplumsal bir alan hazırladığı ifade edilmektedir (Wieviorka, 1995; Vasta ve Castles, 1996; akt. Castles, 2008: 49).

Sonuç

Antropoloji ve arkeoloji gibi beşeri bilimlerin bize öğrettiği ortak bir husus varsa o da o da diğer varlıklar arasında insanın doğada toplu halde yaşayarak varlığını sürdürebilen bir tür olduğudur. MÖ. 3. yüzyılda yaşamış Grek filozof Aristoteles’in insanı “politik bir hayvan” olarak tanımlamış olması, en temelde onun toplu halde yaşaması ve bunun kaçınılmaz bir sonucu olan siyaset kurumunu geliştirmiş olmasına işaret eder. Toplu halde yaşama insan grupları için aynı zamanda “biz ve onlar” ayrımıyla birlikte gelişmiştir. Başta felsefe olmak üzere, sosyal bilimlerde hakkında büyük bir külliyyatın var olduğundan bahsedilebilecek bu ayrım, toplumlara dayanışma duygusu, aidiyet bilinci ve nihayetinde bir kimlik kazandıran temel bir husus olmuştur. Her kimlik, aynı zamanda diğer kimliklerin karşısında veya yanında gelişmiştir. Yabancıyı, bilinmeyen ve çoğu zaman potansiyel düşmanı temsil eden “öteki” bu manada dayanışmayı besleyen ana unsurlardan biri olmuştur. Topluluklar kendilerinden olmayanlar karşısında dayanışmaya dayalı bir sosyal yapı kurarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu yapıyı cemaatsel (gemeinschaft) olarak niteleyen Alman düşünür Ferdinand Tönnies, bunun sanayi devrimi ve kapitalizmin ortaya çıkışıyla çözüldüğünü ve Avrupa toplumlarında bireyselleşme temelinde (modern) toplumun (gesellschaft) ortaya çıktığını ifade eder. Bunu mekanik ve organik dayanışma şeklinde kavramsallaştıran Emile Durkheim ilkinde kolektif bilinç çok güçlü iken, ikincisinde bireysel bilincin geliştiğini vurgular. Kırdan kentlere doğru yapılan göçlerin beslediği bu yeni sosyal yapı aynı zamanda farklılığın toplumsal anlamda bir arada bulunabildiği, dolayısıyla “biz ve onlar” ayrımının silikleşmeye başladığı bir merhaleye işaret eder. Bu da modern toplumun önemli bir özelliği olan kozmopolit düşünüş ve sosyal yapısının Batı toplumlarında yaygınlaşması manasına gelmektedir.

Yine bu dönemlerde Avrupa’da gelişen milliyetçilik ve bunun bir ürünü olan ulus devletleşme “biz ve onlar” ayrımının çok büyük kitleler çapında yeniden inşa edilmesi sürecini ifade eder. Uluslar devasa birer “biz” mefhumuna sahip yapılar olarak ortaya çıkar. Merkezîyetçi ve homojenleştirici politikaların egemen olduğu bu süreç, 1960’lardan itibaren çoğulcuğu ve farklılıkları savunan çokkültürlülük politikaları, 1980’lerde belirgin hale gelen küreselleşmeye devam eden ve nihayetinde 1989’da soğuk savaşın bitimiyle de liberal demokrasinin gelişmesiyle devam eden bir süreç izlemiştir. İnsanlığın medeniyet inşası çabasında iyimser bir ruh halini yükselten bu gibi gelişmeler çok geçmeden büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Yaşanan bu gelişmeye ilişkin birçok sebep sıralanabilir. Fakat bunlar arasında en öne çıkan olgular olarak; etnik uyanışla beraber dünyanın farklı bölgelerinde oluşan mikro milliyetçilikler, küreselleşme ve ulaşım teknolojilerinin sağladığı imkanlara bağlı olarak artan uluslararası güçlerle birlikte ortaya çıkan yeni etnik azınlıklar, bunun karşısında yükselen yabancı karşıtlığı ve ırkçılık sayılabilir. Kültürlerin siyasallaşması ve kimlik siyasetinin politik alanı belirler hale geldiği bu yeni durum cemaatleşmenin yeniden doğuşunu hatırlatır. Alain Touraine bu konudaki hayal kırıklığını şu sözlerle ifade eder: “Cemaatten topluma, yani herkesin ne olduğuyla tanımlanmasından, ne yaptığıyla tanımlanmasına geçtiğimizden emindik. Hâlbuki ters yönde harekete geçtik ve en olumsuzundan en iğrencine kadar her biçimiyle cemaatçi ruh, her yerde ortaya çıkıyor” (Touraine, 2008: 15). Cemaatçi ruh belki de aslında her daim mevcuttu. Topluma geçiş hakikatte belki de yalnızca belirli bir coğrafyada ve belirli bir dönemde yaşanmış tarihsel bir vakaydı. Sınıfı tarihin temel bir öznesi olarak tanımlayan Marksist kuramın yanılığlarından biri olarak geçmesine sebep olan etnisiteyi geçici bir olgu olarak konumlandırması birçok düşünürü göre işçi sınıfının ve sendikaların ve bunları savunan sol siyasetin gerileyişiyle paralel yol almıştır. Etnik uyanış üzerine yaptığı çalışmada Bell, etnik hareketlenmenin ileri sanayi toplumlarında sınıf tanımlamasının azalan gücünün yerine geçtiğini düşünür (Castles ve Miller, 2008: 47).

Duygunun baskın geldiği örgütlenmeyi ifade eden etnik cemaatleşme ve bunu besleyen milliyetçiliğin günümüzde egemen ulusları yeni bir cemaatçi ruhla beslediği ifade edilebilir. Milyonlarca insanı içine alır şekilde “biz ve onlar” ayrımını yeniden tahkim eden bu gelişmenin, erken dönem ulus inşası sürecinden farklı olduğu iddia edilebilir. Süreç cumhuriyetçi veya çokkültürlü modelde olduğu gibi farklı etnik veya göçmen grupları egemen kültürle kaynaştırıcı, dolayısıyla da *kapsayıcı* bir nitelik taşımak yerine, egemen kültüre mensup ulusların kendilerini aralarına sonradan dahil olan göçmen veya mülteci gruplar karşısında temelinde ekonomik kaygıların yattığı korumacı bir dayanışma yaratan, bu sebeple de *dışlayıcı* bir özellik taşımaktadır. Bu durum “ev sahibi olma” etrafında oluşan yeni

cemaatçi bir ruh olarak tarif edilebilir. “Burası benim ülkem” yargısında somutlaşan bu ruh kendini çoğunluğu oluşturan kitlenin dışında başka kimliklere mensup bireyler ve en fazla yeni gelenler üzerinden üretiyor. Özellikle göç alan devletlerin toplumlarında ortaya çıkan bu yeni cemaatçi anlayış korumacı, içe kapanmacı, gerici ve dışlayıcı bir söylemle birlikte ilerlediği ifade edilebilir.

Gelinen nihai noktada milyonları bulan çok sayıda insanın bulunduğu yerden memnun olmadığı, herkesin bir yerlere göç etme hayali kurduğu, ama öte yandan kimsenin başkalarını komşu olarak istemediği, küresel olarak birbirine bağlı ama aynı zamanda cemaatleştirdiği bir dünya söz konusu.

Cemaatçi anlayışı desteklemek amacıyla kimlik ve değerler üzerine yapılan vurgu bu manada kritik bir önem taşımaktadır. Yeni gelenler yerleşik toplumun değerlerini yozlaştırıcı alışkanlıklarını beraberlerinde getirdikleri, ev sahibi topluma ait “gerçek” kimliğin bu manada kaybolma tehlikesi taşıdığı sıklıkla ifade edilir. Yeni gelenler bu manada ulusal kültüre tehdit oluştururlar. Bu söylemin ise en fazla popülist siyasette iş gördüğü ve ona hayat kazandırdığı ileri sürülebilir.

Dünyanın farklı ülkelerinde elde ettiği başarı itibariyle bugün politik alanı belirleyebilecek bir konuma erişen popülist siyasetin bu başarısı “biz ve onlar” ayırımına dayalı söylemi ustalık kullanmasında aranabilir. Bu söylem seçmenlere “sorunu” somut ve basit şekilde göstermesi açısından kitlelerin desteğini kolaylıkla kazandırabilmektedir. Sorun ise popülizme göre apaçık ortadadır; kitlesel halde ülkelere göç eden insanlar, haberlerde, tartışma programlarında konuşulan, kamusal mekânlarda göze batacak şekilde rastlanılan ve bizden olmayanlar, ötekiler, yani yabancılar.

Popülist siyaseti ve onun beslendiği yabancı düşmanlığını yükselten sebeplerin neler olduğu konusunda yapılacak bir tartışmada hiç kuşkusuz en başa ekonomik ve güvenlik gibi sebeplere bağlı olarak artan uluslararası göç ve 65 milyonluk nüfusla tarihte hiç görülmemiş bir rakama ulaşmış yerinden edilmiş insanların sayısı konulabilir. Küreselleşme ve onu destekleyen neoliberalizmin yarattığı yapısal değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan küresel sosyal eşitsizlik ve yoksulluk kitlesel uluslararası göçlerin ana sebeplerinden bazılarını oluşturmaktadır. Neoliberalizmin devletlerin ekonomik ve sosyal politikaları ile üretim süreci üzerinde yarattığı yapısal değişimlerin birer sonucu olarak yoksullaşan ve nüfusları hızla artan bölgelerden insanların ekonominin daha iyi durumda olduğu bölgelere doğru göçleri ve yine aynı sebeplerden ötürü refah içindeki ülkelerdeki gelir kayıpları ve işsizlik gibi sorunlar sebebiyle yabancılar, sofraya sonradan dahil olan ve darlık yaratan başlıca özneler olarak tanımlanmışlardır. Bu analize ayrıca küreselleşme sürecinin yaratmış olduğu

imkanlardan bazılarını oluşturan sermayenin ve malların serbest dolaşımı ile kitle iletişim araçları ve ulaşım teknolojilerini de dahil etmek gerekir. Batılı ülkelerin sanayi devriminden bu yana ekonomik alanda devam eden rakipsiz üstünlükleri ve refah açısından avantajlı durumları, Güney Doğu Asya ve Güney Amerika gibi bölgelerde kalkınmada sağlanan başarılar neticesinde kaybolmaya başlamıştır. Batının öncülünü yaptığı ve başlarda bu toplumlar için avantajlı olan küreselleşmenin bu gibi sebeplerden dolayı Batı aleyhine işlemeye başladığı ifade edilebilir. Sermayenin kaçışını önlemeye dönük politikalar, sınır güvenliğinin artırılması gibi çabalar bu iddiayı destekler bir nitelik taşımaktadır. Bu noktada Batılı ülkelerin kentlerinde yaşanan terör saldırıları özellikle sınırların daha iyi korunması gerekçesini kitlelerin gözünde daha inandırıcı bir aşamaya taşıyan sebebi teşkil ettiği ifade edilebilir. Tüm bu sayılanların popülist liderlerin savunduğu başlıca konular arasında yer aldığı savunulabilir.

Sayılan bu etmenlere, dünya nüfusunun hızla artıyor olması ve yedi milyarın üzerindeki nüfusun geçim, barınma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğine karşın, devasa kitlelerin yönetilebilirliğinin bir hayli güç hale gelmiş olması eklenebilir. Bu analize ayrıca günümüz dünya nüfusunun, klasik modern dönemin kitle toplumunun özelliklerini taşımadığı, bunun çok ilerisinde teknolojilere sahip olduğunu ama kültürel anlamda yakın seviyelerde kaldığı iddiası dahil edilebilir. Bu manada Ortega Y. Gasset’in fiziksel olgular karşısındaki becerisine karşılık, ruhsal ve kültürel anlamda sığ, irdeleme gereksinimi duymayan, tek boyutlu adam olarak tarif ettiği kitle insanının oluşturduğu erken dönem modern Avrupa toplumuna yönelttiği eleştirilerin, biçim değiştirmiş ve teknolojik manada daha karmaşık araçlara sahip günümüz küresel kitle toplumu için de geçerli olduğu savunulabilir. Kitle insanın sahip olduğu aklın egemen olma halini anlatan *Kitlelerin Ayaklanması* durumundaki toplumlar birbirine çok benzer insanlardan oluşur. Sıradanlaşma, yani homojenleşme bu toplumların önemli özelliklerden birini meydana getirir. İnsanlar farklılıklara karşı tecessüslü ve kimi zaman da tahammülsüzdürler. Tarihsel akıl ve kültürel derinlikten yoksun olmaları sebebiyle de kitleler toplumları kolaylıkla çatışmalara sürükleyebilirler. Kısaca, denebilir ki kitle toplumları rahatlıkla mobilize edilebilen, manipülasyona açık, kimlik siyasetine rahatlıkla destek sağlayabilecek ve en nihayetinde cemaatleşmeye rahatlıkla kayabilecek nitelikler taşıdığı için popülist siyasetin bugün dünyanın farklı coğrafyalarında yükseldiğine şahit olmaktayız.

Kaynakça

- ANDERSON, B. (2004). *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- APPADURAI, A. (2017). Demokrasi Yorgunluğu. (içinde) *Büyük Gerileme*. Haz. Geiselberger, Heinrich. İstanbul: Metis Yayınları.
- ATİKKAN, Z. (2014). *Avrupa Benim, Batı Avrupa'da Aşırı Sağın Yükselişi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- BAUMAN, Z. (1999). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2017). Nesnesini ve İsmi Arayan Semptomlar. (içinde) *Büyük Gerileme*. Haz. Geiselberger, Heinrich. İstanbul: Metis Yayınları.
- CASTLES, S. & M, M. J. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Ün. Yayınları.
- DAVIS, M. (2006). *Gecekondu Gezegeni*. İstanbul: Metis Yayınları.
- DOYTCHIEVA, M. (2013). *Çokkültürlülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- FRASER, N. (2017). İlerici Neoliberalizme Karşı Gerici Popülizm: Bir Hobson Seçimi. (içinde) *Büyük Gerileme*. Haz. Geiselberger, Heinrich. İstanbul: Metis Yayınları.
- GASSET, J. O. (2013). *Kitlelerin Ayaklanması*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GEERTZ, C (2007). *Yerel Bilgi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- GÖLE, N. (2012). *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- GÖLE, N. (2015). *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- KHARAS, H (2010). "The Emerging Middle Class in Developing Countries". Ön Rapor No: 285'e istinaden. <https://www.oecd.org/dev/44457738.pdf>, Erş. Tar. 4.11.2017.
- KRASTEV, I. (2017). Çoğunlukçu Gelecekler. (içinde) *Büyük Gerileme*. Haz. Geiselberger, Heinrich. İstanbul: Metis Yayınları.
- ERNESTO LACLAU. (2008) *Populist Akıl Üzerine*, çev. Nur Betül Çelik. Ankara: Epos Yayınları.
- MAHBUBANİ, K. (2015). *Büyük Yakınsama, Asya Batı ve Tek Dünyacılık*. İstanbul: Yarı Yayınları.
- MASON, P. (2017). Özgürlük Korkusunu Aşmak. (içinde) *Büyük Gerileme*. Haz. Geiselberger, Heinrich. İstanbul: Metis Yayınları.
- MÜLLER, Jan-W. (2017). *Popülizm Nedir?* İstanbul: İletişim Yayınları.
- JAY, M. (2006). Yahudiler ve Frankfurt Okulu: Eleştirel Kuramın Anti-Semitizm Çözümlemesi. İçinde. *Frankfurt Okulu*. Editör: H. Emre Bağçe. İstanbul: DoğuBatı Yayınları.
- SARTE, J.P. (1965). *Gizli Oturum*, Çev: Bertan Onaran. Ankara: DE Yayınevi.
- TOURAINÉ, A. (2008). *Başka Türü Düşünmek*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

TURA, Saffet Murat. (2003). *Freuddan Lacana Psikanaliz*, İstanbul: İletişim Yayınları.

UNHCR, (2011). *The 1951 Convention and Its 1967 Protocol*. <http://www.unhcr.org/about-us/background/4ec262df9/1951-convention-relating-status-refugees-its-1967-protocol.html>. Erş. Tar.: 30.03.2018

UNHCR, (2016). *Global Trends, Forced Displacement in 2016*.